

7. Там само. – С. 84 – 87.
8. Солодар О.І. Нариси з історії Чигиринщини / О.І.Солодар. – Черкаси: «Відлуння-Плюс», 2003. – С. 24.
9. Там само. – С. 25.
10. Ляссота Эрих. Дневник / Эрих Ляссота [Электронный ресурс]. – <http://www.vostlit.info/Texts/rus14/Lassota/text.phtml?id=838>
11. Степенькіна П.Я. Даниловичі і Чигиринщина / П.Я.Степенькіна // Чигиринщина: історія і сьогодення. Матеріали науково-практичної конференції 30 вересня – 1 жовтня 2010 р. – Черкаси: «Вертикаль», 2011. – С. 63.
12. Там само.
13. Кілессо С.К. Архітектурні та мистецькі скарби Богданового краю / С.К.Кілессо. – К.: Техніка, 2000. – С.37.
14. Степенькіна П.Я. Даниловичі і Чигиринщина... – С. 64.
15. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах. – Т. 1 – М.: Издательство Академии наук СССР, 1954. – С.37.
16. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / Собрал Л.Похилевич. – Біла Церква: Видавець О.В.Пшонківський, 2005. – С.520.
17. Кілессо С.К. Архітектурні та мистецькі скарби Богданового краю... – С.88-90.
18. Сказания о населенных местностях Киевской губернии... – С.520.

Людмила Абашіна (Суботів), старший науковий співробітник Національного історико-культурного заповідника "Чигирин"

До історії виникнення та діяльності Генеральної військової канцелярії в Чигирині 1648-1676 рр.

У 1649 р. Чигирин стає столицею Війська Запорозького. В місті розміщується гетьманська резиденція і будинок уряду – Генеральна військова канцелярія. Вона підпорядковувалась безпосередньо гетьману, а його доручення між працівниками розподіляв генеральний військовий писар. Гетьман через канцелярію здійснював військове, адміністративне, судове, і фінансове управління державою [1, 133].

Канцелярія була центральною установою гетьманського діловодства. "У ній розглядалися найважливіші справи адміністративного і військового характеру – звіти і листування полкової і сотенної старшини, справи міст, прохання і скарги окремих людей. На різноманітність діловодства вказують гетьманські універсали, які виготовляла канцелярія, були тут накази старшині у військових справах, призначення полковників, мобілізаційні накази, затвердження і надання маєтків козацькій старшині, шляхті, духовенству, підтвердження прав міст, торгові справи, як, наприклад, встановлення мит і надання окремих привілеїв купцям, рішення у церковних справах, оборонні універсали для різних осіб, проїзні універсали для послів та ін.

З гетьманської канцелярії виходили також листи до полковників та іншої старшини з відповідями на їх запитання і з результатами з'ясування різних справ. Отже, нова адміністрація охоплювала широке коло питань, глибоко вникала в життя суспільства і добре справлялася зі своїми завданнями..." [2, 237, 238].

Ефективність роботи канцелярії, здатність охопити всю інформацію залежала від працівників, які набиралися на службу і головне, від того, хто стояв на чолі цієї потужної служби.

На початок Національно-визвольної війни у гетьмана Б.Хмельницького було 2 писарі Іван Демкович-Креховецький та, пізніше, Іван Виговський. Досить швидко, Виговський залишався на цій посаді єдиним писарем, відтіснивши Креховецького. Виговський зумів залишитися на цій посаді протягом усього гетьманства Богдана Хмельницького. Робота в канцелярії для нього була не новою, бо "за молодих літ був намісником Луцького староства, пізніше – писарем при комісарі реєстрового війська і свій адміністративний досвід використав при створенні нової адміністрації..." [3, 237].

"За короткий час Виговський розвинув Генеральну канцелярію, створив її як потужну і високоефективну інституцію України-Гетьманщини – важливу складову державного апарату. Ця установа відігравала роли міністерства закордонних справ і певною мірою міністерства справ внутрішніх... Саме сюди стікалася військово-політична інформація з усіх кінців України й зарубіжних країн, тут приймалися й відправлялися численні посольства, тут приймалися важливі рішення, котрі поруч з військовими перемогами визначали долю Національно-визвольної війни українського народу..." [4, 15]. Хмельницький тримав на контролі основні державні справи, а їх виконання він довірив Виговському.

"Генеральний писар... за своїми обов'язками стояв найближче до гетьмана і був найбільше посвячений у справи поточної внутрішньої та зовнішньої політики. Військовим клейнодом генерального писаря була державна печатка без "притеснення [якої] листи жодние", згідно з положеннями "Жердівських статей" 1659 р., не мали офіційної сили" [5, 301].

Механізм роботи канцелярії, очолюваної Виговським, був високо оцінений Європейськими країнами. Не випадково генеральних писарів Війська Запорозького західні джерела називали канцлерами.

Відомо, що в канцелярії Виговського працювало 12 шляхтичів. "Писарство вимагало більшої грамотности, знання канцелярської техніки, знання законів, служба дипломатична до того ще й знання чужих мов, крім польської, московської, татарської, турецької ще й обов'язкової тоді при інтернаціональних зносинах мови латинської. Коли додати, що тут потрібна була й певна оглада європейська, знання форм товариських, етикету й церемоніалів двірських, то зрозуміло, чому в міру зросту сили і міжнародного значіння козацької української держави все менше бачимо в її службі бюрократичній і дипломатичній малограмотних січових козаків, а навпаки представників тих верств, що посідали стару культуру і цивілізацію..." [6, 172, 173].

Виговський навколо себе збирає професіоналів, людей, які дійсно відповідали наведеним вище вимогам. Сам генеральний писар здобув освіту в Києво-Могилянській академії, Михайло Гунашевський – випускник Замоїської академії, Силуян Мужилівський закінчив Києво-Могилянську академію, Євтухій Соболев – учень Петра Могили, випускник Києво-Могилянської академії, в минулому писар Адама Киселя. У Генеральній військовій канцелярії працював "некто Ярмолевич, литвин, который по-

ехал к Хмельницкому и стал иудой, а мы не остерегались его на Совещаниях" [7, 121] – ця інформація зі щоденника В.Мясківського свідчить, що Ярмолевич теж перейшов працювати до Хмельницького з канцелярії Речі Посполитої.

У канцелярії працював шляхтич П'ясецький, "підписок" Виговського Федір Погорецький, писар Захар Шийкевич (Шуйкевич), грек Іван Мануйлов, серб Василь Данилов, останній служив у Війську Запорозькому ще з 1647 р., жив при Іванові Виговському [8, 78, 81].

Працівником Генеральної військової канцелярії був Іван Груша, "освіту здобув у Києво-Могилянській академії" [9, 156], працював канцеляристом, особисті здібності писаря і дипломата дозволили йому зайняти посаду генерального писаря в уряді Івана Виговського.

"Збереглося понад 30 листів написаних Грушею латинською та польською мовами. Почерк Груші різниться від письма інших писарів: він дуже дбайливий, охайний, каліграфічний... Груша був не просто канцеляристом, а політичним діячем..." [10].

Відомо прізвища двох підписків канцелярії Івана Виговського – Григорій Борисенко [11, 116] та вже згадуваний Федір Погорецький [12, 118].

В 1959 р. на посаду генерального писаря Виговський призначає освіченого, успішного і заможного Юрія Немирича [13]. Саме він, як канцлер Великого Князівства Руського, представляв Гадяцьку угоду у Сеймі Речі Посполитої. З політичної арени зійде разом з Іваном Виговським.

Паперові справи уряду Юрія Хмельницького вів спочатку Семен Голуховський [14, 111], в 1660 р. при підтримці Речі Посполитої цю посаду отримав Павло Тетеря [15, 111]. Він фактично контролював дії молодого гетьмана, а ще – постійно намагався переконати козацтво відійти від царської протекції і перейти у підпорядкування короля. Вже 1663 р. Павло Тетеря став гетьманом України. Діяльність його уряду найбільш утаємничена. Важко сказати, хто саме був генеральним писарем у нього і чи був він взагалі. Можливо, це був Святослав Кривецький [16, 112], але підтвердити цю інформацію важко. У книзі Ю.Мицика "Чигирин – гетьманська столиця" знаходимо згадку про підписка П.Тетері – Івана Дубягу [17, 151].

Канцелярія Петра Дорошенка працювала злагоджено. "Від писарів вимагалось вчасно й точно готувати відповідні папери, які іноді по кілька разів переписувалися. З часом писарі почали спеціалізуватися за певними напрямками дипломатичного діловодства. Наприклад, у канцелярії гетьмана Петра Дорошенка був "писар таємних справ" [18, 346].

11 років гетьманства Дорошенка пов'язані роботою з щонайменше трьома генеральними писарями. У 1666 р. цю посаду займав Іван Чекаловський [19, 114], 1667 р. його змінив Лукаш Бускевич (Бузкевич) [20, 114], з 1670 і до 1676 р. генеральним писарем був Михайло Вуяхевич-Височинський [21, 115]. Працівниками канцелярії були Нестор Кононович [22, 169], Іван Олишинський [23, 185].

Найбільше інформації знаходимо про роботу канцелярії Богдана Хмельницького, менше її про діяльність канцелярій Івана Виговського та Петра Дорошенка і зовсім небагато – за гетьманування Юрія Хмельницького та Павла Тетері. Та попри це, ро-

бота канцелярії була налагоджена і випадкових людей на цій службі не було. До підбору кандидатур писарів всі гетьмани відносились прискіпливо, виважено. Завжди було розуміння того, що генеральні писарі і працівники Генеральної військової канцелярії досить часто представляли державу – Військо Запорізьке за кордоном. Від того, яке складалося враження від делегатів, залежав і остаточний результат.

Список літератури

1. Підкова І.З. Довідник з історії України. Видання в трьох томах. Том перший/І.З.Підкова, Р.М.Шуст. – К.: Генеза, 1993. – 239 с. – ISBN 5-7707-5190-8.
2. Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький/ Відп.ред. Ф.П.Шевченко, І.П.Бутич, Я.Д.Ісаєвич. – 2-е вид., виправлене і доповнене. – Львів: Світ, 1990, - 408 с. – ISBN 5-11-000889-2.
3. Там само.
4. Мицик Ю.А. Гетьман Іван Виговський/Ю.А.Мицик. – К.: Вид.дім "Києво-Могилянська Академія", 2004. – 84 с. – Бібліогр.: С.58-66. – ISBN 966-518-254-4.
5. Історія українського козацтва. Нариси у двох томах/Редкол.: В.А.Смолій (відп.ред.) та ін.. – К.: Вид. дім. "Києво-Могилянська академія", 2006. – Т.1. – 800 с. – ISBN 966-518-349-4.
6. Липинський В. Україна на переломі (1657-1659)/В.Липинський. – К.: Дніпро, 1997. – 320 с. – ISBN 5-308-01675-5.
7. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в 3 томах. – Т.2. 1648-1651 гг. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1954. – 557 с.
8. Там само. – Т.3. – 644 с.
9. Києво-Могилянська академія в іменах. XVII-XVIII ст.: Енцикл.вид. /Упорядн. З.І.Хижняк; За ред. В. С. Брюховецького. – К.: Вид.дім "Києво-Могилянська академія", 2001. – 736 с.: 290 іл. – ISBN 966-518-132-7.
10. Булига О. Літописці Руси-України // Режим доступу/ slovoprosvity.org /2011 / 11 / 10 / літописці_Руси_України_2 /.
11. Мицик Ю.А. Чигирин – гетьманська столиця/Ю.А.Мицик. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська Академія", 2007. – 392 с. – ISBN 978-966-518-289-4.
12. Там само.
13. Генеральна військова канцелярія // Режим доступу / uk.wikipedia.org/wiki / Юрій_Немирич.
14. Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2007. – 566 с. – ISBN 978-966-02-4405-4.
15. Там само.
16. Там само.
17. Мицик Ю.А. Чигирин – гетьманська столиця/Ю.А.Мицик. – К.: Вид.дім "Києво-Могилянська Академія", 2007. – 392 с. – ISBN 978-966-518-289-4.
18. Історія українського козацтва. Нариси у двох томах/Редкол.: В.А.Смолій (відп.ред.) та ін.. – К.: Вид.дім. "Києво-Могилянська академія", 2006. – Т.1. – 800 с. – ISBN 966-518-349-4.
19. Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2007. – 566 с. – ISBN 978-966-02-4405-4.
20. Там само.
21. Там само.
22. Мицик Ю.А. Чигирин – гетьманська столиця/Ю.А.Мицик. – К.: Вид.дім "Києво-Могилянська Академія", 2007. – 392 с. – ISBN 978-966-518-289-4.
23. Там само.